

ALKOHOLENS SAMHÄLLSEKONOMISKA KONSEKVENSER

En beskrivande samhällsekonomisk studie

RAMBOLL

Sammanfattning

Ramboll har fått i uppdrag av Systembolaget att genomföra en studie av alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser. Uppdraget innebär att kartlägga och beräkna samhällskostnaderna och samhällsnyttorna under ett år från den samlade alkoholkonsumtionen i Sverige. Uppdraget genomförs utifrån tillgängliga och befintliga data och statistik. Vi har i våra beräkningar utgått från ett scenario där alkohol inte finns och jämfört det med hur det ser ut idag. En del av uppdraget innebär att identifiera vilka kunskapsluckor som finns för att i framtiden kunna göra en bättre uppskattning av de samlade konsekvenserna.

Studien fångar alla typer av konsekvenser

Studien syftar till att öka vår förståelse av alkoholens samhällskonsekvenser genom att peka ut var i samhället som kostnaderna och nyttorna av alkoholkonsumtionen uppstår och i vilken omfattning. Eftersom alkoholens konsekvenser är spridda över många delar av samhället har vi i studien kartlagt de områden som har kostnader och nyttor till följd av alkohol. Vi har räknat på alkoholens:

- Kostnader för sjukdomar, skador och missbruk inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten
- Kostnader för produktionsbortfall, till exempel till följd av sjukfrånvaro och förtida dödsfall
- Kostnader till följd av brottslighet
- Inverkan på människors livskvalitet
- Ekonomiska spridningseffekter för företag och arbetstillfällen.

Analysen är samhällsekonomisk och beskrivande

Alkoholens samhällseffekter går att undersöka på en rad olika sätt. Vilket tillvägagångssätt som är lämpligt skiljer sig åt beroende på vad studien har för syfte. I denna studie är ansatsen samhällsekonomisk och beskrivande. Vi studerar därför inte transfereringar, såsom alkoholskatter. Inte heller de fördelningspolitiska effekterna eller effekterna på de offentliga finanserna. Resultaten ska under inga omständigheter användas för att identifiera enskilda policyåtgärder, som att exempelvis ändra alkohollagstiftningen.

Vi har utgått från tidigare studier av hög kvalitet och beskriver genomgående våra metodologiska vägval. Vi har räknat på direkta, indirekta och intangibla kostnader och nyttor. Intangibla kostnader och nyttor innebär ogripbara eller icke-monetära konsekvenser som inverkan på människors livskvalitet eller upplevda nytta. Därmed skiljer sig vår studie från tidigare studier som endast i liten utsträckning har studerat nyttorna av alkoholkonsumtionen.

Validitet och transparens har varit viktiga värden i arbetet

Vår målsättning har varit att fånga de samlade konsekvenserna på bästa möjliga sätt, dvs. uppnå så hög validitet i studien som möjligt. Vi gör det genom att balansera två värden. Å ena sidan vill vi skapa så hög tillförlitlighet i våra beräkningar som möjligt, dvs. uppnå så hög reliabilitet som möjligt när data och metod kombineras. Å andra sidan vill vi inkludera så många relevanta kostnader och nyttor som möjligt, dvs. uppnå så hög fullständighet i studien som möjligt. Vi försöker göra detta med så hög transparens som möjligt så utomstående kan gå tillbaka och verifiera hur vi har kommit fram till resultaten.

Hur vi väljer att räkna avgör resultatet

Vi har använt bästa tillgängliga data och statistik och kombinerat dessa med de senaste resultaten från forskning och andra undersökningar om sambanden mellan alkoholkonsumtion och dess konsekvenser. Även om vår ambitionsnivå för studien har varit hög, är många beräkningar osäkra och bygger på antaganden. Ändras dessa antaganden får det genomgående stor påverkan på resultatet. I vissa fall är datauppgifter eller forskningsläget särskilt osäkert. Vi redovisar därför olika känslighetsanalyser för att testa våra antaganden och för att vara transparenta i hur vi har räknat. Vi har också valt att öppet redovisa vår samlade bedömning av validiteten i våra beräkningar inom varje område.

Så här har vi räknat

Vi har i huvudsak använt oss av metoden cost-of-illness, COI, som också är det metodologiska ramverk som har använts i tidigare studier för att beräkna alkoholens kostnader. Det övergripande syftet med COI-studier är att identifiera de skadliga effekterna av alkoholkonsumtion, kvantifiera dem och ge dem ett värde i kronor och ören.

I vår studie tar vi hänsyn till positiva effekter på liknande sätt, exempelvis genom att ta hänsyn till arbetstillfällen inom näringar som säljer alkohol och relaterade varor. De ekonomiska spridningseffekterna av alkoholkonsumtion har beräknats genom input-output analys. Individens nytta från konsumtion har vi värderat genom välfärdsanalys.

Våra beräkningar görs typiskt baserat på tre parametrar: antal, värde och AAF. AAF står för Alcohol attributable fraction och är en procentsats som anger andelen av konsekvenserna som är alkoholrelaterade.

Alkoholens samhällskostnader uppskattas överstiga 100 miljarder kronor årligen

Vi uppskattar att de samlade kostnaderna av alkoholkonsumtionen är cirka 103 miljarder kronor för 2017. Vi uppskattar också att de samlade nyttorna är cirka 10 miljarder kronor för samma år (Tabell 1). De största kostnaderna av alkoholkonsumtion uppstår till följd av produktionsbortfall och försämrad livskvalitet. Den enskilt största kostnadsposten är den produktionsförlust som uppstår vid förtida dödsfall.

Resultatet skiljer sig från tidigare studier

Våra beräkningar bygger på bästa tillgängliga statistik och data som funnits att tillgå under perioden december 2018 till juni 2019, då studien genomfördes. Vi har gjort viss egen ny datainsamling, men resultaten bygger i huvudsak på befintliga uppgifter i forskningslitteratur, undersökningar och myndighetsregister. Vi har uppskattat kostnaderna högre än tidigare studier om alkoholens samhällskostnader i Sverige¹⁾. De främsta skälen till det är att:

- Sveriges befolkningsmängd har ökat.
- Konsumtionsmönstren har förändrats.
- Vi har bättre data, antaganden och metoder för beräkning.
- Vi värderar svåråtgångade (intangibla) konsekvenser som livskvalitet (QALY:s) och upplevd nytta (konsumentöverskott) i pengar.
- Ny forskning visar att måttlig konsumtion av alkohol inte ger några skyddande effekter för flera sjukdomsfall och dödsorsaker.

Även om vår uppskattning är högre än i tidigare svenska studier är den tydligt lägre än i internationella studier, som uppskattat alkoholens samhällskostnader för Sverige till mellan 0,45 och 4,5 procent av BNP jämfört med cirka 0,2 procent i denna studie. Sammantaget bedömer vi att detta är den mest fullständiga och tillförlitliga studien som har gjorts i ämnet i Sverige.

Kunskapen om alkoholens konsekvenser i samhället kan bli bättre

Vi bedömer att tillförlitligheten i studiens resultat skulle kunna förbättras om kunskapsläget också förbättrades, särskilt om:

- Det fanns en uppdaterad offentlig svensk kunskapssammanställning över alkoholens hälsokonsekvenser.
- Socialtjänstens kostnader för missbruksvård följdes upp uppdelat på typer av substansmissbruk.
- Det gjordes en systematisk och regelbunden uppföljning av hur alkohol påverkar livskvaliteten hos alkoholkonsumenter, närstående och brottsoffer.

¹⁾ Jarl, J. m.fl. Till vilket pris? Om alkoholens kostnader och hälsoeffekter i Sverige 2002. Rapport/SoRAD: 37. Stockholm: Stockholms universitet, 2006 och SOU 2011:35. och Missbruksutredningen. Missbruket, Kunskapen, Vården: delbetänkande.

Tabell 1. Rambolls uppskattning av alkoholens samlade konsekvenser och kostnader 2017

	Validitet	Mnkr
Vård- och behandling		15 444
Hälso- och sjukvård		7 431
Kostnader för socialtjänsten		7 480
Företagshälsovård		64
Forskning och prevention		469
Produktionsbortfall		35 134
Sjuknärvaro		513
Sjukfrånvaro		2 558
Förtida dödsfall		31 352
Klienter inom Kriminalvården		711
Arbetslöshet		-
Brottslighet		9 715
Brottsförebyggande arbete		331
Egendomsskador		311
Rättsväsende		9 073
Delsumma (tangibla kostnader)		60 293
Livskvalitet (intangibla kostnader)		43 101
Förtida dödsfall		17 411
Upplevda konsekvenser för konsumenter		14 116
Upplevda konsekvenser för närstående till konsumenter		10 705
Upplevda konsekvenser för brottsoffer		869
Summa samhällskostnader		103 394
Nyttor		+10 213
Konsumentöverskott		+7 752
Ekonomiska spridningseffekter		+2 461

Teckenförklaring

Mycket låg validitet	Låg validitet	Medelhög validitet	Hög validitet	Mycket hög validitet
Mycket stora brister	Stora brister	Betydande brister	Små brister	Inga brister av betydelse

Inom varje område har vi bedömt hur hög validiteten är i beräkningarna. Validiteten ger oss en uppfattning om hur väl beräkningarna visar alkoholens samlade konsekvenser. Vi har då bedömt hur väl beräkningarna fångar in fullständigheten och reliabiliteten i det vi försöker att beräkna. Fullständigheten gäller hur heltäckande resultaten är, det vill säga om vi tar hänsyn till alla kostnader respektive nyttor. Reliabiliteten gäller hur tillförlitliga våra beräkningarna är. Om våra beräkningar bygger på exakta kostnadsuppskattningar är reliabiliteten hög. Om vi har behövt göra många antaganden är reliabiliteten låg.

Kostnader för vård och behandling

De alkoholrelaterade kostnaderna för vård och behandling uppskattas till drygt 15 miljarder kronor. I dessa beräkningar ingår kostnader för alkoholrelaterad hälso- och sjukvård, socialtjänst och övriga kostnader för vård och behandling. I uppskattningen av hälso- och sjukvårdens kostnader ingår kostnader för helt eller delvis alkoholrelaterade sjukdoms- och olycksfall inom slutenvård, öppenvård och primärvård, läkemedel och samsjuklighet.

De totala kostnaderna för hälso- och sjukvård uppskattas till cirka 7,5 miljarder kronor. De alkoholrelaterade kostnaderna för socialtjänst uppskattas också till cirka 7,5 miljarder kronor och omfattar socialtjänstens insatser för missbruksvård, handläggning av ekonomiskt bistånd samt åtgärder riktade till barn och ungdomar. Övriga kostnader för vård och behandling uppskattas till drygt 500 miljoner kronor och omfattar kostnader för företagshälsovård samt forskning och prevention.

Kostnader till följd av produktionsbortfall

Kostnader för produktionsbortfall utgörs av de resurser som samhället inte kan använda till följd av alkoholkonsumtion. Produktionsbortfall följer i huvudsak av nedsatt produktionsförmåga på jobbet (sjuknärvaro), sjukfrånvaro och förtida dödsfall. I beräkningarna ingår även produktionsbortfall för klienter inom kriminalvården som sitter i fängelse till följd av alkoholrelaterade brott.

De totala kostnaderna till följd av produktionsbortfall uppskattas till drygt 35 miljarder kronor. Förtida dödsfall utgör merparten av dessa kostnader. Kostnaderna för förtida dödsfall är beräknade utifrån att de avlidna personerna skulle ha fortsatt att producera värde för samhället i någon utsträckning under den återstående livslängden om de inte hade dött till följd av alkoholkonsumtion. Vi har likt tidigare studier inom området inte räknat med de besparingar som uppstår av samhällsresurser som inte konsumeras av de som dör i förtid. Sådana besparingar kan exempelvis vara vård som hade konsumerats ifall de inte hade dött av alkoholrelaterade skador. Vi har inte försökt uppskatta dessa besparingar eftersom det saknas en etablerad metod för detta.

Kostnader för brottslighet

Kostnader uppstår i flera led både innan och efter ett alkoholrelaterat brott har begåtts. Sammantaget uppskattar vi kostnaderna för brottslighet till knappt 10 miljarder kronor. Vi har delat in dessa kostnader i tre grupper: kostnader för brottsförebyggande arbete, egendomskostnader och kostnader som uppstår inom rättsväsendet.

Merparten av de totala kostnaderna utgörs av rättsväsendets kostnader och uppskattas till cirka 9 miljarder kronor. Egendomskostnader uppskattas till cirka 300 miljoner kronor och kostnader för det brottsförebyggande arbetet uppskattas till drygt 300 miljoner kronor.

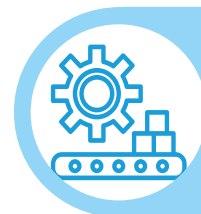
Påverkan på livskvalitet

Alkoholkonsumtionen påverkar även individers livskvalitet, vilket kan värdesättas och beräknas som en del av samhällsnyttan eller samhällskostnaden. Dessa konsekvenser har ingen direkt koppling till resurser, utan värderar snarare subjektiva upplevelser av till exempel smärta och oro. Detta gäller därmed sådana konsekvenser som uppstår till följd av sin egen eller en närståendes konsumtion av alkohol. Dessa konsekvenser kan även uppstå för den som blir eller riskerar att bli utsatt för alkoholrelaterade brott. Ett annat exempel är om en närstående blir av med en anhörig som förlorar sitt liv på grund av alkoholkonsumtion. Vi har även värderat förlorade liv på detta sätt.

Den samhälleliga förändringen av livskvaliteten har vi räknat på genom att värdesätta QALY²⁾, vilket är ett mått på livskvalitet. Det totala antalet QALY uppskattas till 172 500, vilket ger en uppskattad kostnad på cirka 43 miljarder kronor. Av denna kostnad utgörs drygt 17 miljarder av alkoholrelaterad dödlighet (70 000 QALY), cirka 14 miljarder av försämrad livskvalitet för alkoholkonsumenter (56 000 QALY), knappt 11 miljarder av försämrad livskvalitet för närstående (43 000 QALY) och knappt en miljard av försämrad livskvalitet för individer som blir utsatta för alkoholrelaterade brott (3 500 QALY).

Nyttor till följd av alkoholkonsumtion

Alkoholkonsumtionen genererar även nyttor för samhället. Det handlar dels om finansiella nyttor för alkoholnäringen och närliggande näringar, dels om konsumenternas upplevda nytta. Vi uppskattar nyttorna från alkoholkonsumtion genom att jämföra dessa med nyttorna av att istället konsumera livsmedel och nöjen. Finansiella nyttor uttrycks bland annat som produktionsvärde, export och påverkan på sysselsättningen i ekonomin. Konsumenternas upplevda nytta mäter vi genom att beräkna konsumentöverskottet. Det återspeglar konsumentens "nyttovinst" av att delta i en transaktion av en vara, och beräknas genom att beräkna skillnaden mellan konsumentens maximala betalningsvilja och priset som faktiskt betalas. Nyttorna uppskattas sammantaget till drygt 10 miljarder kronor.

Läs hela rapporten på
omsystembolaget.se/kostnader

²⁾ QALY står för Quality-Adjusted Life Years.

Om Ramboll Management Consulting

Ramboll Management Consulting är Nordens ledande oberoende aktör inom analys, utvärdering, utredning, design och implementering av policy. Genom evidens och välgrundade metoder hjälper vi våra uppdragsgivare att fatta beslut som bidrar till omställningen mot ett mer socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart samhälle. Vi är en del av Rambollgruppen med över 15 000 medarbetare. Vi ägs av Ramboll Foundation med uppdraget att skapa hållbara samhällen där människor och natur blomstrar. Som stiftelseägd aktör står vi fria från särintressen.

Tack

Vi vill tacka de sakkunniga som har deltagit i arbetet med rapporten: Johan Jarl (Lunds universitet), Mats Ramstedt (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning), Sven Andreasson (Karolinska institutet), Johan Franck (Karolinska Institutet/ Beroendecentrum Stockholm), Pia Johansson (Folkhälsa & Ekonomi), Thomas Karlsson (Institutet för hälsa och välfärd), Lisa Brouwers (Folkhälsomyndigheten), Anne Tiainen (Socialstyrelsen), Ulrik Lindwall (Försäkringskassan), Anders Norrild (Sveriges kommuner och landsting), Peter Larm (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning), Anna-Karin Fondberg (Sveriges Bryggerier), Erika Danckwardt-Lillieström (Sveriges Bryggerier) och Anna De Geer (Sprit och vinleverantörsföreningen). Ramboll står självständigt bakom studiens resultat och de sakkunniga har bidragit med information och kunskap utifrån deras respektive kunskapsområden.

